

УДК 373.51+37.02

**БАЗОВИЙ СУСПІЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЗА ПЕВНИМ
ЗМІСТОВИМ СПРЯМУВАННЯМ**

О. П. Кравчук,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: ped-project@ukr.net*

У статті обґрунтовується необхідність розроблення педагогічного інструментарію для реалізації профільного навчання за певним змістовим

спрямуванням: 1) методики вивчення освітнього замовлення; 2) концепції профільного навчання за певним змістовим спрямуванням; 3) моделі реалізації компетентнісного підходу в процесі конструювання відповідного змісту профільного навчання. Концепція профільного навчання за певним змістовим спрямуванням розглядається як науково-педагогічна та суспільна угода всіх учасників освітнього процесу, що допомагає системно моделювати у певному закладі загальної освіти або мережі їх відповідні процеси, визначити кожному фахівцю власне місце у реалізації ідеї певного змістового спрямування.

Ключові слова: профільне навчання; освітнє замовлення; нова українська школа; зміст навчання; якість освіти.

Постановка проблеми. Кожна потужна незалежна країна світу прагне мати власну освітню систему. Таким чином вона забезпечує безпечний мирний розвиток громад (внутрішня політика) та міцний авторитет країни на міжнародній арені (зовнішня політика).

В Україні за роки незалежності фундаментальні постулати суспільної єдності досі не визначені (про що свідчать численні змістовні редакції Конституції України), що гальмує процес становлення нової освітньої системи. Нестабільність і різноманітність поглядів на майбутнє українського суспільства сприяють багатовекторному розвитку фахової педагогічної дискусія про якість, результати та сенс освітньої системи в Україні. На хвилі розроблення та впровадження концепції «Нова українська школа» у середовищі фахівців і замовників освіти спостерігаються певні очікування, які не мають між собою продуктивної для практики навчання кореляції. Реформаторські ідеї втілюються через новий тезаурус, який закладено в Законі України «Про освіту», але практика нових ідей у педагогічній науці не встигає створити якісне науково-педагогічне обґрунтування та методичне забезпечення реалізації їх. Також не виділяється час на системну рефлексію існуючих освітніх результатів та реалій. Учителство - як основний рушій будь-якої освітньої реформи - не встигає оволодіти новими ідеями на технологічному рівні. Як результат: очікування різних суб'єктів освітньої взаємодії не підкріплюються досягненнями; в суспільстві формується висока недовіра до нинішніх реформаторських ідей та змін, які декларуються і впроваджуються на різних рівнях державного управління; місцеве самоврядування не може приймати зрілих рішень, не володіє інструментами прогнозування в освіті, визначення освітніх пріоритетів, моделювання і реалізації нових освітніх ідей.

Нині на різних ланках загальної середньої освіти можемо визначити провідні проблемні питання, які визначають напрям реформування. Для організації освітнього процесу в 10-х - 12-х класах - це модернізація та варіатизація змісту навчання за рахунок впровадження профільності, яка

забезпечує компетентнісні результати (див. статтю 12 Закону України «Про освіту»). Замовником такої реформи на сьогодні виступає держава, розроблення ж та реалізація її покладається на місцеве самоврядування і науково-педагогічні кадри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш системно питаннями дидактичного обґрунтування організації та методичної реалізації профільного навчання займається науковий колектив Інституту педагогіки НАПН України під керівництвом доктора педагогічних наук О. М. Топузова [6; 7]. Фундаментальними ж питаннями реалізації компетентнісного підходу в профільному навчанні займається колектив учених відділу дидактики під керівництвом доктора педагогічних наук Г. О. Васьківської [2 - 5; 9] (серед них: розроблення моделей та змісту профільного навчання на основі особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів; технології реалізації профільного навчання в закладах загальної середньої освіти; ціннісні орієнтації профільного навчання; особливості профільного навчання за різними змістовими спрямуваннями тощо).

На жаль, наукових публікацій, присвячених аналізу та узагальненню накопиченого теоретичного та методичного досвіду реалізації профільного навчання в закладах освіти України в останні три десятиліття не виявлено. Тому покладаємося на описаний в окремих методичних звітах досвід, керуємося оприлюдненими у науково-педагогічній пресі результатами організації та реалізації профільного навчання, власними висновками, що ґрунтуються на спостереженні й вивченні освітнього процесу в доступних закладах загальної середньої освіти.

Аналіз «формули нової школи», якій присвячено розділ в концепції «Нова українська школа» дає підстави вважати, що пріоритетним напрямом розвитку української загальної середньої освіти є забезпечення набуття учнями ключових компетентностей для життя через створення нової філософії рольової взаємодії учасників освітнього процесу, центральною фігурою якого є учень. Що є логічним впровадженням принципу дитиноцентризму (академік В. Г. Кремень). Освітня програма нової української школи має розкривати зміст десяти ключових компетентностей до життя, а саме: 1) спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математична компетентність; 4) основні компетентності у природничих науках і технологіях; 5) інформаційно-цифрова компетентність; 6) уміння вчитися впродовж життя; 7) ініціативність і підприємливість; 8) соціальна та громадянська компетентності; 9) обізнаність та самовираження у сфері культури; 10) екологічна грамотність і здорове життя. На задум авторів, результатом опанування нового змісту стане випускник - людина, провідними якостями якого є «особистість, інноватор, патріот». Інструментом же реалізації

такого змісту визначено формування в учнів «наскрізних умінь»: уміння читати і розуміти прочитане; уміння висловлювати думку усно і письмово; критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; виявляти ініціативу, творити; уміння вирішувати проблеми; оцінювати ризики та приймати рішення; уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект; здатність співпрацювати в команді. Але результатів наукових досліджень з реалізації сформульованого підходу на рівні профільної середньої освіти ще не оприлюднено та критеріїв оцінювання запланованих результатів Міністерством освіти і науки України ще не розроблено.

Робіт, присвячених технології взаємодії органів місцевого самоврядування з науково-педагогічними установами задля вивчення формування суспільного запиту з питань освіти, розроблення і впровадження відповідних моделей та технологій профільного навчання також не існує. А між тим, саме ця взаємодія може забезпечити перехід від декларацій до виконання статті 6 «Засади держаної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності» Закону України «Про освіту» та створення науково-методичного забезпечення для «автономізації школи» задля підвищення якості освіти на локальному рівні, що задекларована в Концепції «Нова українська школа».

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Численні консультації з керівниками освіти на локальному та обласному рівнях, учителями, які працюють з учнями старших класів, та батьками учнів профільних класів вказують на те, що існують певні розбіжності в розумінні ролі профільного навчання та перспективності цього напрямку для розвитку освітньої системи України. У педагогічних колективах, які вже реалізують ідею профільного навчання або готуються для її впровадження є негайним питанням визначення технологій та інструментів розроблення моделі профільного навчання у конкретному закладі освіти на основі наявних ресурсів. Аналізу цієї ситуації присвячено дану статтю.

Мета статті - звернути увагу фахівців та вчительства на необхідність створення базових і технологічних інструментів для реалізації певного змістового спрямування профільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Базовим документом реалізації реформи старшої школи має стати *концепція профільного навчання за певним змістовим спрямуванням - як науково-педагогічна та суспільна угода всіх учасників освітнього процесу, що допомагає системно моделювати у певному закладі загальної освіти або мережі їх відповідні процеси, визначити кожному фахівцю власне місце у реалізації ідеї певного змістового спрямування.*

Ситуативне вивчення проблеми потреб у профільному навчанні та особистих і фахових очікувань учнів, учителів, батьків та керівників освіти від впровадження нової системи освіти у сільських та міських населених пунктах

вказує на велику розбіжність у поглядах, глибині аналізу та розуміння необхідності розроблення і впровадження нових форм і технологій навчання підрастаючого покоління. Загальною тенденцією є неприхована втомленість учительства та суспільства від постійного реформаторства, що знижує прояв творчої активності до участі у розробленні нового змісту навчання; очікування вказівок від центральної влади (щоб зняти з себе відповідальність за отримані результати); низька активність до усвідомленого аналізу документів та науково-методичних матеріалів. Також звертає на себе увагу явище певного фахового нігілізму та надзвичайної науково-педагогічної різноманітності педагогічних колективів нинішніх закладів загальної середньої освіти як за віком, так і за рівнем фахової майстерності.

Аналіз отриманих думок від випускників та вчителів закладів загальної середньої освіти щодо організації та переваг профільного навчання свідчить, що здебільшого а ні вчителі, а ні учні не бачать поки що переваг саме профільного навчання (якщо це не брендова школа), але із задоволенням фантазують про уявний ідеал. Керівники сподіваються на додаткове фінансування і підвищення фахової майстерності педагогічних кадрів. Загалом усі сходяться на думці, що профільне навчання має забезпечити отримання не тільки визначених Державним стандартом базової та повної середньої освіти результатів, але і певний освітньо-кваліфікаційний рівень з обраної в профільному спрямуванні навчання спеціалізації (наприклад, молодшого спеціаліста з дизайну вікон, організації екскурсійних краєзнавчих маршрутів, кваліфікованого робітника з озеленення території тощо), але існуюча законодавчо затверджена модель професійної підготовки кадрів не передбачає такої можливості.

Надзвичайно насторожено ставляться до всіляких профілізацій та надмірних спеціалізацій в закладах загальної середньої освіти вчені «великої» науки та психологи, які вивчають питання розвитку особистості. Так, академік Б. В. Болотов в одному зі своїх інтерв'ю про шлях свого особистого становлення зауважує: «Розумну людину треба навчати всім знанням, а дурака - тільки спеціалізації». Також все частіше науковці звертають увагу, що наукова картина світу, яка викладається у школі, має багато застарілих уявлень, не відповідає сучасному рівню пізнання і розуміння будови світу, не є чинником розвитку індивідуальності та фундаментом для визначення особистої траєкторії життя, має розчленований характер та орієнтується на штучну інтеграцію уявлень і знань. Інженер і футуролог Жак Фреско у лекціях про проект «Венера» підкреслює думку про те, що вищі навчальні заклади в такому вигляді, як на даний історичний момент, мають бути закриті, а людину мають вчити *бути універсалом*.

Локальні опитування бажань і вподобань учнів щодо вибору профілю навчання показують, що від 40 % до 60 % учнів 9-х класів сільських і міських шкіл не замислювалися над особливостями профільного навчання і покладаються у цьому питанні на зважений і досвідчений вибір батьків або авторитетну думку вчителя. Останніх здебільшого цікавлять питання: які переваги такого навчання перед навчанням за академічним профілем або у спеціалізованому середньому закладі освіти; які переваги випускників під час вступу до класичних університетів та інших закладів освіти, що надають можливість отримати бажану спеціальність. Що дає профільне навчання для практики життя? - а саме - для ведення домашнього господарства, планування фінансової незалежності, досягнення успіху в соціальних стосунках тощо - це питання також цікавить учнів, хто вирішив залишитися жити і працювати в сільській місцевості (ці ж запитання виникають у сиріт або учнів з незабезпечених верств населення). У міських школах здебільшого (45 % - 60 % опитаних) обирається профіль за високими результатами підготовки учнів до ЗНО з певного навчального предмета або взагалі ігнорується ідея профільного навчання (21 % - 36 % опитаних) і обирається можливість відстрочити момент професійного самовизначення. Випускники 9-х класів сподіваються, що після закінчення старших класів вони стануть більш досвідченими у питаннях побудови успішної кар'єри.

Поняття «успіх» надзвичайно часто використовується у відповідях опитаних. Тому додатково були проведені дискусії про уточнення змісту цього поняття у вчительській та учнівській аудиторіях. Виявилось, що використовується воно по навіюванню від модних психологічних установок, які вже стали частиною повсякденного мовлення і неусвідомлено застосовуються в спільноті.

Опитані батьки і опікуни учнів 10-х - 11-х класів сподіваються, що профільне навчання може забезпечити вищий за прописаний у Державному стандарті рівень освіти та підготовки до подальшого навчання. Вони розуміють, що діти в такому складному суспільстві, яким є українська громада сьогодні, після закінчення закладу загальної середньої освіти самостійно вижити не зможуть, тому навіть і не ставлять (не формулюють) перед нинішньою школою таких завдань. Самим слабким місцем нинішньої освіти вони вважають низьку педагогічну майстерність учителів. На це вказують навіть ті, хто навчає своїх дітей у престижних закладах освіти.

Учителі вказують, що в реаліях сьогодення найважливішим питанням у виборі певного профілю навчання є можливість якісно підготувати учня для достойного складання випробувань із зовнішнього незалежного тестування. Здебільшого така позиція обумовлена нещодавно введеним рейтингуванням закладів освіти. Про готовність випускника до розв'язування негайних

повсякденних завдань, здатності самостійно забезпечити фізичні, соціальні та духовні потреби розвитку і пізнання замислюється незначна частина вчительства (3 % - 27 % опитаних).

Отже, результати польових досліджень освітніх реалій в різних місцевостях вказують на надзвичайну різноманітність поглядів, очікувань, інтелектуальних і фахових ресурсів педагогічних колективів, що ускладнює розроблення загальних формул і технологій ефективного профільного навчання. Саме тому базовими суспільно-педагогічними інструментами реалізації профільного навчання за певними змістовими спрямуваннями мають стати:

1) методика вивчення освітнього замовлення - від якості результатів такого дослідження залежатиме отримання ціннісного результату загальної середньої освіти, розвиток форми і технології профільного навчання на місцях;

2) концепція профільного навчання за певним змістовим спрямуванням для конкретного навчального закладу або мережі закладів освіти - формується на основі реального освітнього замовлення (див. пункт 1);

3) модель реалізації компетентнісного підходу в процесі конструювання змісту профільного навчання за певним спрямуванням - особливо важливим є наявність та слідування їй в місцевостях де заклад загальної середньої освіти є головним культурним осередком розвитку громади; через її опрацювання відбувається узгодження та актуалізація усіх освітніх ресурсів, виявлення і виховання в громаді спільних освітніх цінностей [5].

Визначені інструменти створюють фундамент для системного результативного функціонування самої технології профільного навчання, а зміст профільного навчання стає чинником розвитку не тільки особистості учня, а і територіальної громади (як на локальному, так і на глобальному рівнях).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Реалізація профільного навчання в новій українській школі потребує розроблення базового суспільно-педагогічного інструментарію, який допоможе визначити пріоритетне змістове спрямування в конкретному закладі загальної освіти відповідно до реального освітнього замовлення.

Багато ідей для розроблення нових особистісно зорієнтованих технологій створення змісту навчання, досягнення компетентнісних результатів та реалізації профільного навчання у нинішніх реаліях можна виявити в роботах сучасних психологів, які допомагають дидактикам і вчителям рефлексувати зміст отриманих результатів для життєвої реалізації людини [1]. У розроблені концепцій та технологій профільного навчання за певним змістовим спрямуванням доцільно розширити зміст повсякденної педагогічної комунікації сучасними психологічними поняттями через адаптацію їх до вирішення актуальних проблем нової української школи.

Список використаних джерел

1. McAdams, D. P. (2001) The Psychology of Life Stories. Review of General Psychology. Vol. 5, № 2, p. 100-122.
2. Барановська О. В., Косянчук С. В., Трубачева С. Е., Черноус О. В. Дидактичний контекст та особливості реалізації педагогічних технологій в умовах профільного навчання // Polish Science Journal, 3. - 2018. - С. 62-72. - <http://lib.iitta.gov.ua/711061/>
3. Васьківська, Г. О. Психодидактичні аспекти ціннісної складової змісту профільного навчання // Актуальні проблеми сучасної психодидактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти: Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 20-21 квіт. 2018 р. // Folia Comeniana : Вісник Польсько-української науково-дослідницької лабораторії психодидактики імені Я. А. Коменського. - Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. - С. 23-29. - <http://lib.iitta.gov.ua/710665/>
4. Кизенко В. Технологічний підхід до реалізації профільного навчання: психодидактичний ракурс // FOLIA COMENIANA : Вісник Польсько-української науково-дослідницької лабораторії психодидактики імені Я. А. Коменського. - Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. - С. 42-45. - <http://lib.iitta.gov.ua/706797/>
5. Кравчук О. П. Модель реалізації компетентнісного підходу в процесі конструювання змісту профільного навчання як фактор освітнього розвитку // Освіта та розвиток обдарованої особистості. - Київ, № 9 (64), 2017. - С. 16 - 22.
6. Топузов О. М. Компетентнісний підхід - стрижень наукових інновацій у навчанні // Освіта України. - 2016. - №32 (1487). - С. 10.
7. Топузов О., Надтока О. Зміна ролі вчителя в навчальному середовищі - одне з основних завдань сучасної методики навчання географії // Педагогіка вищої та середньої школи. - 2015, Вип. 45. - С. 191 - 197.
8. Ушаков, А. А. Развитие исследовательской компетентности учащихся общеобразовательной школы в условиях профильного обучения : автореф. на соискание ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 - общая педагогика, история педагогики и образования / А. А. Ушаков ; Адыгейский гос. Университет. - Майкоп, 2008. - 26 с. - <http://dspace.kpfu.ru/xmlui/bitstream/handle/net/39058/0-770419.pdf;jsessionid=16A8C43F89D527F4F75F64700D2C7809?sequence=1>
9. Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі: теорія і практика : кол. монограф. / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. Е. Трубачева, С. П. Бондар, Л. А. Липова, О. В. Барановська, С. В. Косянчук, Н. В. Захарчук] ; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. - К. : Пед. думка, 2015. - 288 с.: іл. - Бібліограф.: 310 назв. - С. 250-271. - http://didactics.ucoz.ua/load/materiali/http_didactics_ucoz_ua_load_materiali_1/fundamentalizacij_a_zmistu_osviti_u_starshij_shkoli_teorija_i_praktika/1-1-0-826

Кравчук О. П.

БАЗОВЫЙ ОБЩЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ РЕАЛИЗАЦИИ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ ПО ОПРЕДЕЛЕННЫМ СОДЕРЖАТЕЛЬНЫМ НАПРАВЛЕНИЯМ

В статье обосновывается необходимость базовые общественно-педагогические инструменты реализации профильного обучения в определенном содержательном направлении: 1) методика изучения

образовательного заказа; 2) концепция профильного обучения в определенном содержательном направлении как научно-педагогический и общественный договор всех участников образовательного процесса; 3) модель реализации компетентностного подхода в процессе конструирования соответствующего содержания профильного обучения.

Ключевые слова: профильное обучение; образовательный заказ; новая украинская школа; содержание обучения; качество образования.

Kravchuk O.P.

BASIC PUBLIC-PEDAGOGICAL INSTRUCTIONS FOR IMPLEMENTATION OF PROFESSIONAL TRAINING BY A SPECIAL MEANINGFUL DIRECTIONS

Scientists note that the scientific picture of the world that is being studied in school, has many outdated ideas, does not correspond to the current level of knowledge and understanding of the structure of the world, is not a factor in the development of the individual and the basis for determining the personal trajectory of life, dismembered and focused on artificial integration views and knowledge. Modernizing and changing the content of education through the introduction of profile education is a priority area of reform in Ukraine. In pedagogical collectives who already implement the idea of profile education or are preparing for its implementation is an immediate issue of identifying technologies and tools for developing model profile education in a specific institution of education based on available resources.

The article substantiates the necessity of developing a pedagogical toolkit for the implementation of profile education with a certain content orientation. They include: 1) methodology for studying educational needs; 2) the concept of profile education for a certain content orientation; 3) model of the implementation of a competent approach in the process of designing the relevant content of profile education. The concept of profile education with a certain content orientation is considered as a scientific-pedagogical and social contract of all participants in the educational process, which helps to systematically model relevant processes in a particular educational institution, to identify each specialist their place in the implementation of the idea of certain content. The identified tools create the foundation for the systematic effective functioning of the technology of profile education, and the content of profile education becomes a factor in the development not only of the student's personality, but also of the territorial community (both at the local and global levels).

Keywords: profile education; educational needs; the new Ukrainian school; learning content; quality of education.

Стаття надійшла до редакції 29.06.2018 р.